

Dr. Arvydo Anu-ausko mokslinio straipsnio

„Are-tai ir kitos prievartos formos (1940 ó 1941 m.)“
recenzija

Stalinini represij Lietuvoje problema ligi šiol aktuali. Ne tik todėl, kad gyvena daug patyrusių žmonių, nufudytų ir mirusių kalinimų, lageriuose ar tremtyje atminimas tebėra gyvas jų palikuonių bei artimųjų širdyse. Labai svarbu tiksliai nustatyti represijų mastą, vairiuojamą formų aukštą. To negalima buvo padaryti tarybiniais metais nei Lietuvoje, nei šalyse, kur vyravo tendencija padidinti tiek represijų mastą, tiek aukštą. Tendencija suprantama, nes visi atitinkami dokumentai ir šaltiniai buvo visiškai neprieinami tyrinėtojams.

Po 1990 metų archyvai tapo prieinami, bet daugelyje leidinių, pirmiausia publicistikoje, stalinini represijų aukštai ir konjunktūriniais sumetimais sėkmingai padidinami, tragiškai praeitimi spekuliuojama politiniais tikslais. Neadekvatai naudojami kai kurie terminai, kaip antai „genocidas“. D-ras A. Anu-auskas straipsnio pradžioje pastebi, jog dar šalyse: „šios“ bet kokia sovietinio teroro atmaina buvo priskiriama genocido nusikaltimui. Lieka tik pridėti, jog genocido terminas dabartinėje Lietuvoje pasidarė pernelyg populiarus. Kiek daugiau iki 1990 metų buvo šaltinis pirmojo sovietmečio (1940 - 1941 m.) represijos, bet ir apie jas paskleista vairių netikslumų ir prasimanymų. Taip kartais buvo rodinama, kad stalininė valdžia ruošėsi šaltinti visus ar beveik visus Lietuvos gyventojus, pirmiausia, žydus, lietuvius. Tai absurdiška versija apie J. Stalino uždavimus: aneksuoti tris nepriklausomas valstybes, paskelbti jas savaraimėmis respublikomis ir šaltinti gyventojus Sibire ar Kazachstane! Tokios versijos nepatvirtino ir pokario laikotarpio tyrimai Baltijos šalyse bei vakarinėje Ukrainos dalyje.

Daugelio darbų apie stalinines represijas Lietuvoje autorius d-ras A. Anu-auskas straipsnyje „Are-tai ir kitos prievartos formos (1940 ó 1941 m.)“, remdamasis dokumentais saugomais Lietuvos bei Rusijos archyvuose ir, mažesniu mastu, skelbtais šaltiniais išanalizavo pirmojo sovietmečio represijas ligi 1941 m. birželio mėnesio. Nagrinėjami ir vėlesni vykiai, tai yra šaltinti Rusijos gilumkalini likimai. Galima drąsiai tvirtinti, jog A. Anu-auskas išsamiai ir objektyviai išnagrinėjo pasirinktą temą, skaudžius lietuviams ir kitoms šalims vykius, maksimaliai tiksliai nustatė represuotų asmenų skaičių, nors, suprantama, absoliutus tikslumas čia ne manomas.

Straipsnis gana kompaktiškas ir tai jo, kaip mokslinio darbo, privalumas. Atsiminimais apie 1940 ó 1941 m. represijas šalyse ir Lietuvoje nuo 1990 m. išleista nemažai, tačiau panaudojimas straipsnyje būtų pakeitęs jo pobūdį. Tad tai, kad autorius nesirėmė atsiminimais visiškai logiška. Straipsnis papildo septynios gana kruopščiai sudarytos lentelės, kurios iliustruoja represijų mastą, su šaltiniu dinamika, tautiniais bei socialiniais represuotojų sudėtiniais ir kt. Iš lentelių matome, jog represijos beveik vienodai ufgriuvo visas Lietuvos tautines bendruomenes. Antai kalint žydų procentas buvo truputi didesnis nei jų dalis visų gyventojų tarpe, o kalint lenkų procentas ó flimiai didesnis.

Aukštai vertinant A. Anu-ausko straipsnį reikėtų pareikšti ir kai kuriuos neesminius pastabumus. Tiek straipsnio tekste, tiek lentelėse pasitaiko korektūros klaidos, o taip pat vienas kitas abejotinas teiginys. Verta patikslinti ar buvo numatyta ufdaryti Nepriklausomos Lietuvos partijų bei organizacijų narius ó viso apie 320 tūkst.

fmoniš ó ne tik slapta suregistuoti, bet ir traukti suimt asmen s ra-us (fr. 8 psl.) arba teigin : ōNepaisant su mimo prieflasties visi kaliniai buvo kuo fiauriausiai tardomiö. (psl. 12). Juk ne visus fiauriai tard , kai kurie i-vis liko netardyti iki pat 1941 m. birfelio 22 ó osios. Tai nekvestionuoja daugyb s fiauraus tardymo ar netgi nufludymo kal jimuose fakt , bet fbdis övisiö ia turb t netinka.

Nurodytos pastabos n ra esmin s, pamin ti tr kumai lengvai i-taisomi galutinai ruo-iant straipsn spaudai. O straipsnis ó paremtas beveik i-imitinai pirminiais -altniais, vykusiai strukt rizuotas, su informatyviais priedais tikrai vertingas moksliniu poffi riu ir domus besidomintiems naujausi j laik Lietuvos istorija.

Vilniaus universiteto docentas
Humanitarini moksl d-ras
Algis Kasperavi ius

